

Antoni M. Sbert i el moviment estudiantil
progressista catalano-balear

JORDI POMÉS
(UAB)

1. Un potentíssim líder estudiantil «liberal-progressista» amb
forts aliats a Mallorca i a Catalunya

El mallorquí Antoni Maria Sbert (1901-1980) és considerat el més important líder estudiantil d'Espanya entre 1927 i 1931. Va fundar a Madrid la Federació Universitària Escolar (més coneguda per l'acrònim FUE) a finals de 1926. Aquesta va néixer amb l'objectiu d'oferir una alternativa progressista a l'hegemònica Associació d'Estudiants Catòlics. La FUE es convertí ben aviat, en el context de les protestes estudiantils contra la política universitària de la Dictadura, en el principal sindicat escolar espanyol del moment. Quan aquest règim s'enfonsà el gener de 1930, Sbert, coincidint amb el moment més brillant de la seva carrera com a sindicalista estudiantil, decidí establir-se a Barcelona i, sense deixar les regnes de la FUE espanyola, intentà encapçalar també el fuisme catalano-balear, que s'havia començat a organitzar a principis de 1929 tot fundant la Federació Universitària Escolar de Catalunya i Balears. I igualment se'n sortí amb força èxit. Els dos objectius principals que es proposà assolir com a líder d'aquest fuisme *regional* foren el d'acoblar de la millor manera possible els moviments estudiantils mallorquí i català entre sí per una banda

i per l'altra encaixar-los fermament dins el moviment progressista d'àmbit espanyol representat per la FUE. A aquests dos objectius dedicà bona part del bienni 1930-31. Fou, de fet, l'últim període en què exercí pròpiament com a líder estudiantil. El novembre de 1931 abandonà la presidència de la federació fuita (sense deixar del tot certs compromisos amb el moviment i, en general, amb el món universitari) per entregar-se ja quasi íntegrament a la política prorepublicana com a diputat a Corts per Esquerra Republicana de Catalunya.

Sbert visqué a Madrid des del 1918, quan començà els seus estudis sobre enginyeria agrònoma, fins al 1929. Fou en aquesta capital on esdevingué a partir de 1921 un capítol escolar.¹ Però no va ser fins a mitjan 1929 que no començà a tenir certa incidència en els moviments estudiantils de Mallorca i Catalunya. Al mes de març el Govern de Primo de Rivera l'havia acusat de ser el màxim responsable dels greus disturbis universitaris que es produïren a Madrid i a altres capitals i n'ordenà la detenció. Després de passar per diverses presons, l'obligà a un confinament forçat a Mallorca a partir d'aquell estiu. Fou en aquest moment quan entrà en contacte directe i molt pròxim amb els que havien de connectar el moviment sindical escolar mallorquí de caràcter progressista amb el del conjunt d'Espanya i, de manera especial, amb el de Catalunya. Per ocupar-se d'aquest últim enllaç, també començà a comunicar-se amb els diferents sectors fuistes catalans ja organitzats. Serien unes connexions que el conduïren a establir a Barcelona el seu quarter general a partir de març de 1930 (un cop s'aixecà el seu forçat confinament a finals de gener, just després de la dimissió del dictador).

¹ Josep Massot Muntaner, *Antoni M. Sbert. Agitador, polític i promotor cultural*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2000, p. 14-16.

Tanmateix, no tingué gens fàcil complir amb els esmenats propòsits relacionats amb l'encaixament mallorquí i català dins el fuisme espanyol. Aquest moviment havia nascut a Madrid molt influït per la reformista Institución Libre de Enseñanza i, per tant, pel tipus de reformisme polític (que podríem qualificar de liberal-progressista) que sempre postulà aquesta institució. Els dirigents de la FUE espanyola, Sbert entre ells, sempre se sentiren hereus de la tradició pedagògica, però també política i sindical, institucionista.² En el pla de la política territorial postulaven un federalisme de base no nacionalista i d'arrel organicista que, a banda de reconèixer com una riquesa irremplaçable les singularitats dels diferents pobles d'Espanya, admetia també uns llaços històrics i afectius d'unió innegables entre aquests. I així precisament s'expressava a l'article 2 dels estatuts de la FUE.³ Malgrat que tant a Mallorca com a Catalunya també hi arrelà l'institucionisme i a finals dels anys vint hi havia sectors i persones de pes, sobretot en l'àmbit educatiu (també del nivell universitari), identificades amb aquest corrent pedagògic, els moviments estudiantils hegemònics en aquests dos territoris en aquell moment dissentien en bona part de l'orientació d'aquest corrent. A Mallorca

² M. Fernanda Mancebo, *La Universidad de Valencia en guerra. La F.U.E. (1936-39)*. València: Universitat de València, 1988, p. 39.

³ Sbert sempre deixà clar el seu allunyament de les posicions separatistes: «Catalunya no deu haver de pensar a resoldre el seu problema fora de la intel·ligència de la resta d'Espanya.» (*Mirador* 62 (3 d'abril de 1930), p. 3.) El 1927, en un acte públic a Madrid, explicà que «el artículo 2º de sus Estatutos [de la FUE] previene entre sus fines la relación e intercambio entre las culturas ibéricas y la organización de una Unión Federal de Estudiantes Hispanos sobre la base del reconocimiento de cuanto separa a las distintas personalidades históricas, de la coordinación de lo que las une y del común esfuerzo para difundirlas» (*Cataluña ante España*. Madrid: La Gaceta Literaria, 1930, p. 202).

el sindicalisme escolar estava majoritàriament conduït per l'Associació d'Estudiants Catòlics, que s'havia fundat a Palma el març de 1925, i que sempre es mostrà totalment contrària a integrar-se dins la FUE. Aquesta entitat catòlica se sentia antagònica a tot el que representava Sbert (que, dit sigui de passada, era francmaçó) en el pla polític. I a Barcelona, l'antagonisme venia més aviat pel costat ideològic oposat. La Federació Universitària Escolar que s'hi havia organitzat a principis de 1929, malgrat estar federada a la resta de FUE espanyoles, va néixer dominada pel sector més obrerista de l'estudiantat, que també era molt reticent (per motius radicalment diferents dels catòlics) a acceptar les directrius de to institucionista que Sbert i la FUE de Madrid postulaven. De fet, malgrat que aquest líder mallorquí defensà sempre la unitat de tots els sectors ideològics dins el fuisme, el qual fins i tot arribà a integrar la part més liberal del catolicisme (tal com veurem que es donà a Catalunya), no deixà d'exercir com el cap principal de la tendència sindical institucionista. Aquest sector fou el majoritari i predominant dins el moviment fins al 1934 i sempre es manifestà com el més moderat –sindicalment parlant– i clarament distanciat de l'orientació obrerista, la qual adquirí, tanmateix, molta força, i no només a Barcelona, en el marc de les lluites contra la Dictadura al llarg de 1929.

Però malgrat la fortalesa dels sectors estudiantils que tant a Mallorca com a Catalunya no s'identificaven amb la tendència sbertista, aquesta igualment s'arribà a manifestar de forma rellevant en els dos territoris a partir de 1930 amb una notòria col·laboració del mateix líder mallorquí. Com veurem, a Barcelona, a partir de mitjans d'aquest any, el fuisme més institucionista fou capaç d'arrabassar a l'obrerisme radical el control directiu i ideològic de la federació catalano-balear. Per altra banda, a Mallorca, els sectors polítics republicans més pròxims

a Sbert crearen a Palma aquell mateix any una associació juvenil, la Joventut Escolar de Mallorca, que, tot i no estar integrada formalment dins la FUE, a la pràctica va actuar de braç cultural mallorquí del fuisme catalano-balear (ja dominat pels sectors sbertistes) i pogué exercir una gens menyspreable competència a l'hegemònic catolicisme estudiantil. Es fundà com a secció juvenil de la catalanista Associació per la Cultura de Mallorca (1923-1936) i, a la pràctica, posà les bases per a la constitució el 1932 d'una nova associació escolar progressista: la Federació Escolar Balear, la qual –aquesta sí– s'adherí immediatament a la FUE com a secció federal mallorquina; aquesta adhesió pogué mantenir-se fins a l'esclat de la guerra.⁴

Per a l'òptim desenvolupament d'aquestes entitats juvenils, el fuisme sbertista comptà amb importants aliats polítics. El principal fou, tant a Mallorca com a Catalunya, el sector del republicanisme federal i catalanista que millor podia sintonitzar amb el reformisme progressista de base institucionista dirigit des de Madrid. Els principals representants, mallorquí i català, d'aquest republicanisme que, a banda d'identificar-se amb el fuisme sbertista, s'implicaren en bona part en l'èxit dels seus propòsits, foren respectivament el metge, intel·lectual i polític Emili Darder (1895-1937) i el professor de filosofia i pedagogia de la Universitat de Barcelona Joaquim Xirau (1895-1946).

Darder va ser el principal impulsor de la Joventut Escolar. Personificà d'una manera exemplar l'intel·lectual i polític pro-

⁴ En el discurs de l'acte inaugural de la Joventut Escolar, celebrat el 30 de novembre de 1930, Emili Darder, president de l'Associació per la Cultura de Mallorca entre 1925 i 1931 i del qual parlarem tot seguit, digué: «Res no hem fet, crec, tan transcendental com la creació de la Joventut Escolar. I pens que prou que és en l'ànim de tots l'afecte d'aquesta transcendència.» (Mateu Morro i Sebastià Serra (ed.), *L'esquerra nacionalista a Mallorca (1900-1936)*. Barcelona: La Magrana, 1986, p. 97.)

gressista de la Segona República, mantenint-se sempre en una línia política que es bellugà entre el republicanisme azafista i el catalanisme d'Esquerra Republicana de Catalunya. Tingué un gran afany pedagògic i culturalista en favor de la joventut. Vetllà sempre per la constitució i desenvolupament de seccions juvenils dins els diferents partits republicans que dirigí.⁵ Aquest afany entroncava perfectament amb la tradició vitalista de l'illa la qual, tot partint d'institucionistes mallorquins com Alexandre Rosselló o Mateu Obrador, caracteritzà bona part dels moviments de renovació pedagògica de Mallorca. Com a regidor (1931-33) i alcalde (1933-36) de l'Ajuntament de Palma, desenvolupà una gran obra de renovació pedagògica dins la qual destacà la construcció d'un bon nombre de noves escoles.⁶

Pel que fa a Xirau, va ser molt probablement el docent català que més es va comprometre en les reivindicacions fuis-tes des del 1929 i el que més va contribuir, treballant de forma harmonitzada amb Sbert, a aconseguir fer predominar l'orientació institucionista dins la FUE catalano-balear. Se'l considera l'intel·lectual català més fidel als principis pedagògics que postulà Francisco Giner de los Ríos.⁷ L'obra fuis- ta de Xirau cal emmarcar-la dins la gran obra renovadora i catalanitzadora que es realitzà a la Universitat de Barcelona a partir de 1931, i que dirigí fonamentalment Pere Bosch-Gimpera (que seria degà de la facultat de Filosofia i Lletres entre 1931 i 1933 i

⁵ Fou uns dels fundadors i dirigent del Partit Republicà Federal de Mallorca (1930-32), de l'Acció Republicana de Mallorca (1932-34) i de l'Esquerra Republicana Balear (1934-36).

⁶ Gabriel Janer Manila, *Emili Darder i la política sanitario-escolar de l'Ajuntament de Ciutat en temps de la Segona República*. Palma: Ajuntament de Palma, 1983.

⁷ Conrad Vilanou, «Joaquim Xirau: política vol dir pedagogia», a: Josep M. Terricabras (coord.), *El pensament de Joaquim Xirau*. Girona: Documenta Universitaria, 2007.

rector entre 1933 i 1939). Xirau, degà de la mateixa facultat entre 1933 i 1939, seria un dels grans col·laboradors de Bosch-Gimpera en aquesta important tasca modernitzadora.⁸ Fou una obra que estigué en plena consonància amb el programa bàsic fuis- ta de reforma i renovació de la Universitat. Sbert donà sempre un suport absolut a aquestes reformes (tant com a líder sindical fuis- ta com també, posteriorment, com a polític republicà).

La sintonia i compenetració ideològica de Sbert amb Bosch-Gimpera, Xirau i la resta de professors barcelonins renovadors va ser altíssima.⁹ De fet, com ho fou també amb E. Darder, que, no casualment, tingué molt bones relacions amb el sector mèdic d'aquest grup reformista de docents (entre ells, August Pi Sunyer, Jesús M. Bellido i els germans Joaquim i Antoni Trias Pujol).¹⁰ Mai es trencà al llarg dels anys trenta la col·laboració entre Sbert i l'equip directiu de la Universitat de Barcelona. Aquest capítol escolar acabà sent professor d'aquesta institució a partir de 1936. En realitat, al llarg dels anys trenta, com veurem, mantindrà una important vinculació amb l'àmbit educatiu català i, en cert sentit, i encara que més indirectament, també amb el moviment estudiantil.

⁸ Agustí G. Larios, *La Facultat de Filosofia i Lletres de la Universitat de Barcelona, 1902-1973. Un gresol d'intel·lectualitat*. Barcelona: Universitat de Barcelona, 2023.

⁹ Sbert havia començat a col·laborar amb algun d'aquests professors en l'organització de la famosa Exposició del llibre català a Madrid a finals de 1927 (sobretot amb Jesús M. Bellido i Valls Taverner) (*Cataluña ante España, op. cit.*, p. 202; Jordi Pomés, «Fraternal convivència catalano-castellana en la Universidad de Barcelona (1931-1936). La destacada contribución del grupo intelectual liderado por Pere Bosch-Gimpera», *Historia y Memoria de la Educación* 19 (2024)).

¹⁰ El juny de 1930 Darder fou un dels tres encarregats de redactar les conclusions finals del VI^è Congrés de Metges en llengua catalana, celebrat a Barcelona i presidit per A. Pi Sunyer (*La Nostra Terra* 30 (juny de 1930), p. 235).

2. El control per part de Sbert de la FUE catalano-balear (1930-1931)

La relació entre l'equip de professors renovadors de la Universitat de Barcelona i Sbert començà a estrènyer-se especialment en el marc de les intenses i, en part cruentes, lluites reivindicatives estudiantils contra la política educativa del govern, sobretot contra una reforma universitària (l'anomenada llei Callejo) que permetia que els centres superiors privats de l'Església poguessin expedir títols oficials. Aquestes mobilitzacions començaren a principis del 1929 a Madrid i ben aviat s'escamparen per la resta dels més importants centres universitaris. En part foren dirigides per Sbert. Joaquim Xirau, juntament amb el seu germà Josep (que també era professor de la Universitat de Barcelona), encapçalaren el nucli de professors catalans que s'implicaren més activament en aquestes mobilitzacions fent costat als estudiants. Aquest nucli estigué format pels docents universitaris més clarament republicanismes (entre ells, i a banda dels germans Xirau, els metges August Pi Sunyer i els germans Trias Pujol). Aquest grup firmà un manifest de protesta contra el Govern que es redactà a Madrid al mes de març d'aquell any en el marc de les esmentades lluites, i que van firmar més de 120 catedràtics de tota Espanya.¹¹ El manifest demanava al Govern que aturés la repressió que estava exercint contra la FUE i els seus dirigents —especialment contra Sbert— per neutralitzar les mobilitzacions.¹²

¹¹ Antonio Jiménez Landi, *La Institución Libre de Enseñanza y su ambiente*, vol. 4. Madrid: Complutense, 1996, p. 175.

¹² Eduardo González Calleja, *Rebelión en las aulas: movilización y protesta estudiantil en la España contemporánea 1865-2008*. Madrid: Alianza Editorial, 2009.

La FUE catalano-balear, que va néixer just quan esclataren els primers aldarulls a Madrid al mes de gener, decidí sumar-se a la protesta.¹³ Aquesta federació es constituí amb molta força, agrupant uns dos milers d'estudiants, ajudada pel clima de mobilització estudiantil alhora que d'unitat política antidictatorial que dominà l'atmosfera política espanyola en aquell 1929. Fou capaç d'absorbir inicialment els dos principals sindicats estudiantils catalans del moment: l'Esquerra Universitària i la moderada i catalanista Federació d'Estudiants Catòlics de Catalunya. Es convertí de seguida en la federació fuista més poderosa, numèricament parlant, després de la de Madrid, alhora que una de les més actives. L'abril de 1930 agrupava 3.800 estudiants.¹⁴ Aquests representaven gairebé la totalitat de l'alumnat universitari barceloní del moment, un 3,5 % del qual (uns 130 estudiants), aproximadament, era d'origen balear.¹⁵

Sbert era ben conscient de la importància d'aquesta federació dins el conjunt de les FUE. Però en aquell 1929 no deixava d'estar encara molt poc integrada dins aquesta unió. Era la federació més dominada per l'esquerra radical del sindicalisme estudiantil i, per tant, més allunyada dels postulats liberal-progressistes que imperava a la cúpula fuista espanyola. Fins a mitjan 1930 estigué presidida per l'estudiant F. Ricard Escrig Gonzalbo, un cenetista pròxim a la FAI que es comprometé

¹³ A. Jiménez, *La Institución Libre*, op. cit., p. 168.

¹⁴ En concret 3.796. La de Madrid n'agrupava 5.724 i la de València, la tercera en importància, 1.045 (Eduardo González, *Rebelión en las aulas*, op. cit., p. 107, 119).

¹⁵ El nombre d'estudiants matriculats a la Universitat de Barcelona al curs 1931-32 fou de 3.872 (Oriol Nadal, «Cooficialitat i bilingüisme a la Universitat Autònoma de Barcelona (1933-1939)», *Revista de Llengua i Dret* 19 (1993), p. 146, 148). És possible que la xifra d'afiliats fuistes catalano-balears inclogués membres d'associacions professionals d'estudiants de Palma de les quals parlarem més endavant.

molt profundament en la lluita política contra el règim dictatorial. De fet, el conjunt de la FUE en l'àmbit espanyol acabà assumint i exercint, amb l'absoluta aprovació de Sbert, un manifest paper polític antidictatorial i antimonàrquic.¹⁶ I la FUE barcelonesa no fou cap excepció. Però, en aquest cas, la radicalitat en els mètodes de lluita i en els plantejaments polítics que assumí, almenys la direcció de l'entitat, sembla que superà clarament la de la resta de les federacions fuistes. El president Escrig, en el darrer tram de la lluita per la República, anà a la presó diversos cops acusat d'estar implicat en moviments insurreccionals violents contra el govern.¹⁷ Amb la intenció de tallar en sec les mobilitzacions estudiantils amb tons molt agressius que es produïren a Barcelona (arribaren a esclatar dues bombes dins el recinte de la Universitat), el Govern decretà el tancament indefinit d'aquesta a partir de l'abril d'aquell 1929, si bé al cap d'un mes permeté reprendre les classes.¹⁸

Mallorca quedà força al marge d'aquest marc concret de radicalització escolar. No coneixem que, durant aquell últim any de la dictadura, s'hi manifestés cap moviment de protesta estudiantil públic digne d'esment. Tampoc sabem de cap participació activa, dins la federació catalano-balear, d'estudiants

¹⁶ La FUE exercí des d'aquell moment un paper clau a favor de la caiguda de la Dictadura (Eduardo González, *Rebelión en las aulas*, op. cit., 110-139).

¹⁷ *La Vanguardia* (11-11-1930), p. 8; *Diccionari biogràfic del moviment obrer als Països Catalans*. Barcelona: Universitat de Barcelona 2000, p. 502. La resta de components que formaren la primera junta de la FUE catalano-balear foren els següents: secretari, R. Vives Valls; tresorer, A. Pérez Geis; i bibliotecari: Miquel López (probable comunista segons el *Diccionari del moviment obrer*, op. cit.) (*L'Estudiant* 3 (25 de febrer de 1929), p. 8).

¹⁸ Eduardo López de Ochoa, *De la Dictadura a la República*. Madrid: Zeus, 1930, p. 182-183. El Govern decretà també la clausura d'altres universitats, si bé no amb caràcter indefinit.

mallorquins que cursessin la carrera a Barcelona. Almenys fins a principis de 1930, aquestes hagueren de ser força inusuals. La majoria dels 130 universitaris balears (amb les importants excepcions que comentarem més endavant) més aviat sintonitzà amb el sector de l'associacionisme estudiantil catòlic contrari al fuisme.¹⁹

3. La instal·lació de Sbert a Barcelona a partir del març de 1930 i el seu activisme fuista

Però tot experimentà un dràstic capgirell amb l'acabament de la dictadura, la posterior immediata rehabilitació de Sbert (acompanyada d'importants homenatges i rebudes triomfals a Palma, Barcelona i Madrid —on fou rebut, segons alguna premsa, com un autèntic *heroi nacional*—) i finalment, al mes de març, la seva instal·lació a Barcelona que, com dèiem, va tenir uns propòsits sindicals molt evidents.

De fet, Sbert pogué començar a incidir en el fuisme catalano-balear, tot reactivant el seu paper com a gran líder estudiantil, a la mateixa ciutat de Palma, just abans de la seva partida cap a la península. Fundaria una associació professional d'estudiants (cèl·lules bàsiques de la FUE que representaven escoles, instituts o facultats concretes)²⁰ en cada un dels

¹⁹ Rosa M. Delor, *La mort com a intercanvi simbòlic. Bartomeu Rosselló-Pòrcel i Salvador Espriu: diàleg intertextual (1934-1984)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1993, p. 30. No hem localitzat cap referència d'estudiant mallorquí vinculat al moviment fuista barceloní en cap de les revistes d'estudiants universitaris de Barcelona que es publicaren durant el 1929 i de les quals hem pogut consultar alguns números (*L'Estudiant*, *Ginesta*, *Vida Universitària* i *Acció Universitària*).

²⁰ A partir de 1929, les principals associacions estudiantils d'arreu d'Espanya ja no agrupaven només els universitaris, sinó també els alumnes d'ensenyament mitjà

tres centres educatius més vinculats amb l'ensenyament superior en aquell moment a Mallorca (Escola Normal de Mestres, Escola del Comerç i Institut de batxillerat de Palma). Això mateix aniria fent en les principals ciutats universitàries —com ara València— durant la gira peninsular que portaria a cap durant el febrer d'aquell 1930.²¹ Aquestes fundacions d'associacions estudiantils mallorquines suposarien el primer pas rellevant per a la integració del moviment escolar illenc dins el fuisme. Ingressaren molt probablement dins la FUE catalano-balear.²² D'aquesta manera, ben aviat (al 29 de gener), es produí la primera mobilització reivindicativa per part d'estudiants mallorquins pels carrers de Palma en aquell nou context. Les pròximes accions de protesta a l'illa es feren seguint les principals consignes fuistes del moment.²³

Sbert pogué arribar a Barcelona havent fet ja, doncs, una bona aportació directa al fuisme catalano-balear. Fou una primera intervenció (que se sumà a una reunió que havia tingut al mes de desembre a Palma amb líders escolars catalans) que sens dubte l'ajudà en els seus propòsits de fer virar l'orientació

i estudiants d'escoles mercantils i de comerç (Eduardo González, *Rebelión en las aulas*, op. cit., p. 140).

²¹ M. Fernanda Mancebo, *La Universidad de Valencia*, op. cit., p. 41.

²² En aquell moment les Illes Balears pertanyien al districte universitari barceloní i, per tant, els tocava federar-se dins la FUE catalano-balear.

²³ La manifestació del 29 de gener tingué un caire fonamentalment polític. Els estudiants, tot demanant la instauració de la República, protestaren contra la possessió del general Berenguer com a cap de govern d'Espanya. La manifestació va ser enèrgicament reprimida pel governador civil (Cristóbal Mateu Sastre, *Las instituciones y la vida política en Mallorca bajo la dictadura de Primo de Rivera (1923-1930)*. Palma: tesi doctoral UIB, 2021, p. 966). La segona mobilització que tenim documentada es produí al novembre del mateix any quan els estudiants de l'Institut de Palma sortiren al carrer per protestar per l'esmentada llei Callejo (*La Nostra Terra* 35 (novembre de 1930), p. 440).

sindical de la federació fuista barcelonina.²⁴ La qual cosa aconseguí en pocs mesos. Fou el tomb que l'estudiant Alexandre Cirici, testimoni directe dels fets narrats, descriuria ben reveladorament manifestant que els fuistes catalans passaren de ser «extremistes violents» a «molt intel·lectualitzats» i en la línia de la Institución Libre de Enseñanza.²⁵

Sbert no fou l'únic responsable d'aquesta contundent mutació. Tingué, com ja hem dit, importants aliats treballant al seu costat. Però sense ell hauria estat molt més difícil que s'hagués produït. En primer lloc, cal tenir present la gran aurèola que tenia com a cabdill universitari en aquell moment. Era profundament admirat i estimat per la major part de l'estudiantat (sobretot del sector progressista) per la fama que s'havia guanyat com a gran líder fuista i valent lluitador contra Primo de Rivera almenys des del 1925, quan fou empresonat i confinat lluny de Madrid per primer cop. Això es demostrà a bastament en els actes amb cert caràcter d'homenatge que se li reteren a la ciutat comtal a principis de febrer de 1930 i en la rebuda entusiasta que l'estudiantat català i cert sector del professorat de la Universitat li feren quan visità posteriorment aquest centre al voltant del 10 de març. Sbert sabé aprofitar bé aquesta estima cap a ell per reforçar el seu lideratge a través de la seva participació activa en nombrosos i diversos actes celebrats en diferents fòrums. Per exemple en la també multitudinària conferència que ell mateix impartí a l'Ateneu Barcelonès el 13 del mateix mes de març sobre «L'organització professional dels estudiants lligada pel federalisme»; en el festival de confraternitat estudiantil hispano-argentina celebrat a l'hotel

²⁴ *La Nostra Terra*, 24 (desembre de 1929), p. 560.

²⁵ Alexandre Cirici, *El temps barrat*. Barcelona: Destino, 1973, p. 191.

Ritz de Barcelona dies després; o bé en l'important Congrés constituent de la Unió Federal d'Estudiants Hispans (que havia d'agrupar les FUE de les distintes capitals de districtes universitaris i de la qual en fou elegit president) que se celebrà al mes següent a Madrid.²⁶ En aquest congrés actuà per primer cop com a representant principal de la FUE catalano-balear, a banda d'exercir-hi com a principal cap de les FUE espanyoles. En aquest moment ja era considerat per la majoria d'estudiants catalans el gran líder estudiantil barceloní, tot i que mai no exercí cap càrrec o responsabilitat oficial dins la federació *regional* més enllà de representar-la en aquest congrés del 1930.²⁷

També sabé demostrar a Barcelona les seves capacitats per exercitar aquest lideratge des de la gestió sindical. Per exemple, convocà i presidí, quan convingué, reunions amb capitosts escolars barcelonins (n'hi ha documentades almenys dues—a banda de l'esmentada del desembre de 1929—: una a principis de maig i l'altra a principis de novembre de 1930).²⁸ I, per altra banda, exercí excel·lentment les responsabilitats que voluntàriament acceptà en l'administració i direcció de la Residència d'Estudiants de Barcelona, on residia. Arribà a ser una peça fonamental en l'organització d'aquesta institució, el director formal de la qual era el poeta mallorquí —i bon amic seu— Miquel Ferrà. Aquest fou un bon aliat de Sbert.²⁹ A la

²⁶ Josep Massot, *Antoni M. Sbert, op. cit.*, p. 41; *La Vanguardia* (11 de març de 1930), p. 10; (14 de març de 1930), p. 7; *La Gaceta Literaria* 82 (15 de maig de 1930), p. 9.

²⁷ Miquel Siguan, *Els estudiants catalans i la Guerra Civil*. Barcelona: Universitat de Barcelona, 1993, p. 12.

²⁸ *La Vanguardia* (9 de maig de 1930), p. 27; (7 de novembre de 1930), p. 9.

²⁹ Ferrà formà part del bloc de professors renovadors de la Universitat de Barcelona. Exercí docència en aquest centre entre 1932 i 1936.

pràctica, aquest últim sabé convertir la Residència en una plataforma institucional més que jugà a favor de les seves aspiracions fuistes. B. Rosselló-Pòrcel (i molt probablement també Gabriel Fuster Mayans) són exemples destacats d'estudiants mallorquins que, tot residint en aquesta institució, reforçaren el seu compromís amb el fuisme a través de la implicació en activitats culturals lligades a la casa, a banda, òbviament, del contacte estret amb Sbert. Més endavant, el 1933, aquest aconseguí integrar aquesta Residència dins l'Institut d'Acció Universitària Escolar que creà, a instància seva, la Generalitat de Catalunya. Ell mateix dirigiria aquest Institut, el qual es proposà intensificar el component cultural de la Residència així com atorgar-li noves funcions com ara el foment d'intercanvis amb residències d'estudiants espanyoles i estrangeres.³⁰

Sbert cuidà sempre molt la dimensió internacional del moviment estudiantil. I això fou especialment valorat a Barcelona. Des de la mateixa fundació de la FUE, s'esforçà, fins a assolir-ho, per integrar-la dins la Confederació Internacional d'Estudiants. Això l'obligà a assistir a partir de 1928 en diversos congressos internacionals estudiantils celebrats en diferents països europeus i americans.³¹ El paper internacionalista de Sbert dins el moviment en reforçà el lideratge.

³⁰ Mateu Morro, «Bartomeu Rosselló-Pòrcel i el moviment universitari», *El Mirall* 94 (1998), p. 11-14; R. Mosquera, «Rosselló-Pòrcel, universitari (1930-1936)», a: *Miscel·lània Joan Fuster. Estudis de Llengua i Literatura VI*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1993; Maria Dolors Fulcarà, *La Residència d'Estudiants de Catalunya (1921-1939)*. Barcelona: Universitat de Barcelona, 2011, p. 76, 146.

³¹ M. Fernanda Mancebo, *La Universidad de Valencia, op. cit.*, p. 39. El 1933 Sbert era membre corresponent de l'*Entra'aide Universitaire Internationale* (Ginebra, 1928) i membre d'honor, fundador i exdirector general de la *Confederación Ibero-americana de Estudiantes* (Mèxic, 1930-32) (Josep Massot, *Antoni M. Sbert, op. cit.*, p. 54-55; 62-63; 285-288).

4. La labor sbertista dels deixebles de Xirau

Un dels principals suports de Sbert en la tasca que realitzà a la Residència i a l'Institut d'Acció Universitària Escolar fou Joaquim Xirau, un dels màxims responsables de la renovació pedagògica a Catalunya en els diferents graus educatius als anys trenta. Alhora, tal com hem dit, fou el professor català que més contribuï a fer predominar l'orientació institucionista dins del fuisme barceloní. Creà el 1930 una mena de grup de reflexió i debat, conegut més tard com a club Xirau, el qual intentà congregar els seus principals deixebles. Arribà a reunir un màxim d'unes 30 persones, que organitzaren trobades periòdiques fins a l'esclat de la guerra. El club es bellugà en una línia política-ideològica molt pròxima a la de Sbert. A través d'aquest fòrum, Xirau, no només mobilitzà a favor del fuisme sbertista els seus alumnes i exalumnes més destacats, sinó també contribuï a convertir-los en autèntics aspirants a governar la FUE catalano-balear. A partir de mitjan 1930, alguns d'aquests esdevindrien els més importants líders fuistes catalans. Miguel Ángel Marín (també estudiant de la Residència i principal capítol estudiantil català entre 1931 i 1932), Gabriel Tortella, Jordi Maragall i Ramon Sugranyes són alguns dels principals exemples. Els dos primers guiaren la federació en l'important trànsit de la monarquia a la República l'abril del 1931.³² Però també hi tingué un paper destacat

³² En aquest guiatge també intervingué l'estudiant de medicina Agustí Forcadell. Tots tres formaren la comissió que representà a la FUE catalano-balear en les negociacions amb el Govern català i el de la Universitat per al traspàs de poders en aquest centre el 15 d'abril (*La Vanguardia* (16 d'abril de 1931), p. 7). A partir del novembre del mateix any, el president de la FUE regional seria M. A. Marín i el secretari Rafael Vallvé (*La Vanguardia* (3 de desembre de 1931), p. 27).

Rosselló-Pòrcel –igualment membre del club–, encara que sols pogué ocupar llocs de direcció fuista en l'àmbit de facultat, en concret en l'associació professional de Filosofia i Lletres.³³

El club Xirau va atraure des del seu inici, i de manera especial, dirigents estudiantils de la Federació Catalana d'Estudiants Catòlics; almenys la secció d'aquesta que agrupava els estudiants de les facultats de Dret i Lletres. Dels set estudiants que el gener de 1929 formaven part de la junta d'aquesta secció catòlica, quatre (Ignasi Maluquer, Ramon Sugranyes, Josep M. Calsamiglia i Concepció Casanova) serien importants membres de l'esmentat club.³⁴ Tots quatre, mantenint la seva fidelitat a aquesta entitat dirigida per Xirau i al catolicisme liberal, s'integrarien a partir de 1929 a la federació fuista tot identificant-se amb l'orientació sindical moderada de Sbert. Precisament, una de les primeres visites que aquest va rebre i atendre quan va arribar a Barcelona el febrer de 1930 fou la del president i vicepresident de la federació catòlica.³⁵

Gairebé tots els membres del club Xirau eren estudiants o professors de les Facultats de Filosofia i Lletres i Dret. Foren les dues facultats on, amb una important col·laboració de xirauistes, el fuisme sbertista tingué més força.³⁶ Dels deu delegats que representaren a aquestes facultats en un dels més impor-

³³ Jordi Pomés, «La Universitat de la "concòrdia" (1928-1936). Joaquim Xirau, el seu club de deixebles i la Federació Universitària Escolar (F.U.E.) catalana», *Temps d'Educació* 60 (2021).

³⁴ La resta de la junta la formaven Narcís de Carreras, Josep M. Vigo i Marc Aureli Vila (*L'Estudiant* 2 (7 de gener de 1929), p. 7).

³⁵ Josep Massot, *Antoni M. Sbert, op. cit.*, p. 41.

³⁶ L'Associació professional d'estudiants de la facultat de Lletres fou l'única que mantingué el domini sbertista fins a la Guerra Civil gràcies en part a l'acció sindical de Rosselló-Pòrcel (Jordi Pomés, «La Universitat de la "concòrdia"», *op. cit.*, p. 216-217).

tants congressos de la FUE (del que parlarem més endavant), celebrat el novembre de 1931, set (Eduard Nicol, Rosselló-Pòrcel, Sugranyes, Maragall, Marín, Tortella i Joan Rubert) formaren part del club Xirau.³⁷ Alhora, aquest fòrum va col·laborar també, com la Residència d'Estudiants, a estrènyer llaços entre estudiants i professors catalans i mallorquins. Van participar activament en el club tres mallorquins: els estudiants Rosselló-Pòrcel i Josep Font Trias i el professor orientalista Joan Mascaró (també amic de Sbert). Considerat deixeble de Xirau, Mascaró va ser docent de la Universitat de Barcelona entre 1933 i 1937. Tot i que no ens consta, possiblement el mateix Sbert participà com a convidat en alguna sessió del fòrum xirauista, de la mateixa manera que ho feren destacats professors i intel·lectuals que es bellugaren en l'òrbita del reformisme universitari català.

No caldria dir que els nous líders fuistes catalans procedents d'aquest club donaren un suport incondicional a aquest reformisme universitari que encapçalà Bosch-Gimpera. A partir sobretot de l'abril de 1931, es donà una autèntica aliança entre el fuisme barceloní i el nou equip de professors que passaren a regir la Universitat. Aquest concordat fou beneficiós per a l'èxit de la implantació del renovador model universitari que representà la Universitat de Barcelona dels anys 30 (que a partir del 1933 esdevingué Universitat Autònoma). Aquest model inclogué, per exemple, la introducció del català com a llengua cooficial de la institució, al costat del castellà, així com la contractació com a professors de grans intel·lectuals catalans (Pompeu Fabra, Nicolau d'Oliver, Ferran Soldevila, Carles

³⁷ Aquests set estudiants tingueren càrrecs de responsabilitat o bé dins la direcció de la FUE catalano-balear o bé en les respectives associacions professionals de facultat que estaven integrades dins d'aquesta federació (*ibíd.*).

Riba..., sense oblidar els mallorquins Ferrà, Alomar o Mascaró) però també castellans —aquests amb contractes molt més temporals— com Dámaso Alonso o Jorge Guillén. La majoria foren intel·lectuals que simpatitzaren amb el fuisme sbertista.

Tal com ja hem dit, Sbert sempre vetllà en la mesura que pogué perquè les preteses reformes universitàries, especialment a Barcelona, però també a la resta d'Espanya, poguessin arribar a bon port.³⁸ Precisament, en l'últim congrés fuista en què el líder mallorquí participà com a president de la Unió Federal d'Estudiants Hispans, celebrat el novembre de 1931, fou ben important l'aposta d'aquest perquè aquesta Unió es manifestés favorable al model bilingüista que s'estava intentant implantar a la Universitat de Barcelona. Malgrat alguna oposició, el sector sbertista del congrés s'imposà comptant amb l'important suport dels 31 delegats catalano-balears —entre ells el mallorquí Rosselló—, que es desplaçaren a Madrid per participar en l'assemblea. La força d'aquests comissionats es manifestà també en el fet d'aconseguir tenir per primer cop representació catalana en càrrecs de responsabilitat en l'àmbit d'Espanya (deixant de banda, òbviament, el cas de Sbert): el xirauista Tortella fou nomenat comissari d'administració i d'Hispanoamèrica de la FUE espanyola. Certament, aquest Congrés simbolitzà el moment de màxima integració d'aquest fuisme *regional* dins l'espanyol. Sbert, que seguí vivament els debats en què els representants catalans tingueren una participació activa, pogué comprovar de primera mà com s'havia complert un dels principals objectius que es proposà a inicis de 1930. Similar satisfacció hagueren de sentir els tres professors barcelonins que, ben significativament, també assistiren en persona

³⁸ *Ibíd.*; Jordi Pomés, «Fraternal convivència», *op. cit.*

en aquesta convenció per donar suport a les tesis del fuisme sbertista: Xirau, Bosch-Gimpera i Bellido.³⁹

5. La Joventut Escolar (1930-1932). El braç cultural mallorquí de la FUE. L'agermanament catalano-mallorquí

L'altre gran propòsit de Sbert –el d'acoblar de la millor manera possible els moviments estudiantils mallorquí i català entre si– també fou en cert sentit i mesura aconseguit. Si l'adhesió als principis del fuisme institucionista per part de la FUE catalano-balear a partir de mitjan 1930 fou clau per a la plena integració d'aquesta federació al conjunt del moviment fuista espanyol, també ho fou per assolir una millor sintonia amb el moviment estudiantil progressista pròpiament mallorquí. Aquest es manifestà amb certa força a partir de 1930 amb el ja esmentat naixement de les associacions professionals estudiantils de l'Escola Normal, del Comerç i de l'Institut de Palma per una banda i per l'altra amb la fundació de la Joventut Escolar (1930-1932) al mes d'octubre del mateix any. Però, per al cas d'aquest acoblament catalano-mallorquí, potser encara fou més important una sèrie de factors relacionats amb la històrica relació que els sectors *catalanistes* mallorquins (dels quals tant Darder com Sbert no deixaven de ser uns bons i dinàmics representants del moment) mantenien de feia temps amb el Principat tant en l'àmbit cultural com polític. L'activa presència de Sbert a Barcelona al capdavant del fuisme català, a banda de la seva implicació en els moviments d'oposició política a Catalunya durant el 1930, fou sens dubte el component més favorable per a l'esmentat acoblament. Encara que molt

³⁹ *El Sol* (11 de novembre de 1931), p. 5.

establert a la península, aquest líder no es desentengué mai de Mallorca. Formà part també de la Joventut Escolar, malgrat que fos com a associat passiu,⁴⁰ i fou, com esmentarem més endavant, un gran activista en les iniciatives intel·lectuals dels anys trenta per a l'agermanament entre el Principat i les Balears.

La creació d'aquesta Joventut havia estat clarament afavorida pels sectors educatius, intel·lectuals i polítics mallorquins més pròxims al republicanisme catalanista així com al fuisme institucionista. Centres educatius com l'Escola Normal, l'Institut i el Col·legi Cervantes de Palma destacaren per acollir alguns d'aquests sectors que col·laboraren a mobilitzar estudiants cap a l'òrbita sindical fuista. De la Normal cal esmentar especialment els professors Gabriel Viñas i José M. Eyaralar, els quals havien estat formats a la institucionista Escuela Superior del Magisterio de Madrid.⁴¹ Tots dos van estar ben connectats amb l'esquerra política mallorquina. Eyaralar fou nomenat director de l'Escola de mestres a l'inici de la República, el juliol de 1931. Des d'aquest càrrec pogué afavorir que en aquest centre s'hi respirés un palpable ambient republicanista i, en conseqüència, que una part important dels alumnes se sentissin atrets pels postulats progressistes de la FUE i de la Joventut Escolar.⁴² Molts (potser la majoria) de joves que s'associaren a

⁴⁰ Josep Massot, *Antoni M. Sbert, op. cit.*, p. 39. En el discurs de l'acte inaugural de la Joventut, Darder parlà del «mallorquí, l'estudiant, l'amic, el consoci Antoni Sbert» com un símbol d'un «homo complet» (Mateu Morro i Sebastià Serra (ed.), *L'esquerra nacionalista, op. cit.*, p. 98).

⁴¹ Jaume Oliver, «Educació i societat a les Illes (1910-1930)», a: *L'educació a Mallorca. Aproximació històrica*. Palma: Moll, 1977, p. 158.

⁴² La Normal acollí, a banda d'Eyaralar, «un grup de professors d'una alta categoria humana i pedagògica com eren Mercedes Usúa, Rosa Roig, Josep M. Olmos, Gabriel Viñas, Catalina Vives, entre d'altres» (Bernat Sureda, *L'educació a les Balears en el segle XX*. Palma Mallorca: Edicions Documenta Balear, 2000, p. 20).

aquesta última entitat (com posteriorment a la Federació Escolar Balear) foren alumnes de la Normal.⁴³ Tanmateix, també fou important el nombre de nois que hi ingressaren procedents de l'Institut i del col·legi Cervantes de Palma. De l'Institut hem de subratllar la feina feta pel gran intel·lectual Gabriel Alomar, company de Joaquim Xirau dins la Unió Socialista de Catalunya.⁴⁴ Alomar també arribà a tenir una íntima relació amb Sbert.⁴⁵ A l'Institut tingué molts alumnes que quedaren captivats del seu nivell intel·lectual i polític. Alguns d'aquests –com els escriptors Rosselló-Pòrcel i Cèlia Viñas (filla de Gabriel Viñas) o el periodista i polític Joan Sanxo Tous–, sobresortiren com a activistes juvenils fuistes.⁴⁶ Sanxo i Viñas serien, respectivament, els primers presidents de la Joventut Escolar i de la Federació Escolar Balear.⁴⁷ Pel que fa al Col·legi Cervantes (1922-34), definit per alguns com a escola pròpiament *ins-*

Pere Fullana, *Pere Capellà (1907-1954). La lluita incansable per la llibertat*. Palma: Ajuntament d'Algaida, 2005, p. 146-149.

⁴³ El desembre de 1931, dins la Joventut es creà una secció d'aspirants al Magisteri (*La Nostra Terra* 48 (desembre de 1931), p. 458). I dins la Normal s'organitzà el novembre de 1932 l'Associació d'Estudiants de Magisteri, la qual s'integrà dins la Federació Escolar Balear (Pere Fullana, *Pere Capellà, op. cit.*, p. 146-148). Un dels socis d'aquesta associació havia de ser Melcior Rosselló Simonet, alumne de la Normal i líder fuista local.

⁴⁴ Alomar exercí de professor de llatí a l'Institut de batxillerat de Palma des del 1920.

⁴⁵ Alomar acceptà gustosament ser un dels principals oradors en l'homenatge a Sbert celebrat a Palma el febrer de 1930.

⁴⁶ Josep Cortès, *Joan Sanxo Tous (1905-1978): vida i obra d'un ideòleg del nacionalisme d'esquerrres*. Palma: Lleonard Muntaner, 2014, p. 46.

⁴⁷ Sanxo compartí la primera junta amb Cristòfol Siquier, Francesc de P. Socias, Joan Muntaner, Josep Sagristà, Miquel Arrom i Gabriel Bosh. Muntaner substituï Sanxo com a president el febrer de 1931 (*La Nostra Terra*, 34 (octubre de 1930), p. 388; 38 (febrer de 1931), p. 63).

titucionista, s'hi distingiren com a professors el pedagog socialista (i antic dirigent estudiantil) Andreu Crespi i el republicà Francesc de S. Aguiló (el qual col·laboraria alhora com a docent amb la Joventut Escolar). Ambdós foren els fundadors del col·legi i formaren també com a alumnes a futurs dirigents fuistes mallorquins com el cas de Melcior Rosselló Simonet.⁴⁸

Tots els professors esmentats al paràgraf anterior –especialment Alomar, definit per alguns com el principal teoritzador de la línia pedagògica de la Joventut Escolar– pogueren incidir en el marcat accent instructiu en sentit renovador i culturalista que adquirí aquesta entitat juvenil des de la seva fundació.⁴⁹ Tingué seccions de geografia i història, de llengües (dins la qual tingué una importància especial l'ensenyança del mallorquí)⁵⁰ i literatura, de ciències naturals, d'art, de fotografia i fins d'aspirants a mestres. Aquestes seccions programaren conferències, converses i cursets tant d'investigació com de divulgació conduïts per especialistes. També tingué una secció de cultura física (atletisme, natació...) i d'excursionisme.⁵¹

Precisament fou en l'àmbit d'aquesta última secció (un terreny molt estimat per tot el fuisme) on s'establí la col·laboració més significativa entre xicots balears de la Joventut Escolar i joves fuistes barcelonins. Molts d'aquests joves de la

⁴⁸ Joan Martorell, *Andreu Crespi: aproximació biogràfica*. Palma: Centre d'Estudis Gabriel Alomar, 1989, p. 44-45.

⁴⁹ Alomar participà en l'esmentat acte inaugural de la Joventut Escolar (Gabriel Janer, «Aportació a l'estudi de l'educació a Mallorca durant la Segona República espanyola. 'Joventut Escolar'», a: *L'educació a Mallorca. Aproximació històrica*. Palma: Moll, 1977, p. 203).

⁵⁰ Fou el republicà Francesc de Sales Aguiló l'encarregat d'impartir aquesta matèria (*La Nostra Terra* 35 (novembre de 1930), p. 425; Mateu Morro i Sebastià Serra (ed.), *L'esquerra nacionalista, op. cit.*, p. 98).

⁵¹ Gabriel Janer, «Aportació a l'estudi», *op. cit.*

capital catalana, abans de constituir una secció excursionista pròpia dins la federació catalano-balear el novembre de 1931,⁵² van practicar l'excursionisme en diferents agrupacions escoltes així com en l'entitat juvenil de caràcter nacionalista Palestra, fundada a Barcelona l'abril del 1930. En aquesta última s'associaren especialment estudiants amb forta sensibilitat catalanista.⁵³ Palestra tenia la seu central davant mateix de l'edifici principal de la Universitat i tingué força influència en el moviment universitari barceloní.⁵⁴ Amb ànim d'enfortir els lligams culturals entre Catalunya i Mallorca, Darder procurà vincular Palestra amb l'Associació per la Cultura de Mallorca. Aconseguí que aquesta última (a la qual, recordem, estava associada la Joventut Escolar) fos reconeguda des del juliol del 1930 com a delegació oficial de Palestra a Mallorca. Des d'aquest mateix mes organitzà trobades excursionistes de joves de Palestra amb futurs associats de la Joventut Escolar.⁵⁵ El primer president d'aquesta entitat juvenil mallorquina, l'esmentat Joan Sanxo, fou nomenat delegat de Palestra a Mallorca. Ho serà fins al juliol de 1936. Sanxo es convertí en el principal nexa d'unió, des de Mallorca, entre la joventut mallorquina i

⁵² *La Veu de Catalunya* (29 de novembre de 1931), p. 3.

⁵³ Tot i el predomini del nacionalisme, l'entitat fou molt ben acceptada per tota l'oposició política a la monarquia almenys fins a inicis de la Segona República.

⁵⁴ Aquesta influència s'evidencià clarament el 1932 amb un dràstic canvi de juntes i de lideratges dins el fuisme barceloní favorables al bloc nacionalista, tal com comentarem més endavant (Alexandre Cirici, *El temps barrat*, op. cit., p. 193-194). La força del sector nacionalista dins el fuisme català fou sempre important. L'1 d'octubre de 1930 «saboteó la apertura del nuevo curso, y protagonizó una larga semana de protestas violentas al ser expulsado Macià de Barcelona» (Eduardo González, *Rebelión en las aulas*, op. cit., p. 112).

⁵⁵ *La Nostra Terra* 31 (juliol de 1930), p. 269; 34 (octubre de 1930), p. 387-388; 35 (novembre de 1930), p. 435-436; 36 (desembre de 1930), p. 470.

la catalana al llarg de la Segona República.⁵⁶ L'agost de 1932 fundà, juntament amb Josep Forteza-Rey, com a secció de la Joventut Escolar, un grup excursionista que batejaren amb el nom d'Al·lots de Muntanya.⁵⁷ Aquest grup participà en diverses acampades que diferents seccions excursionistes catalanes de Palestra feren a Mallorca i fins en alguna acampada general escolta a Catalunya organitzada per la Germanor dels Minyons de Muntanya.⁵⁸

Aquesta relació entre la joventut catalana i la mallorquina a través de l'excursionisme pogué enfortir les associacions fuistes catalano-balears (incloent-hi tant la FUE dirigida des de Barcelona com les entitats pròpiament mallorquines com la Joventut Escolar o, posteriorment, la Federació Escolar Balear), però també reforçà el vincle entre la part illenca i la peninsular dels professors i intel·lectuals compromesos amb aquests moviments juvenils. Lògicament, aquest vincle no era nou per a la majoria dels casos. Gairebé tots els docents i intel·lectuals mallorquins esmentats en aquest apartat ja tenia

⁵⁶ Quan la Joventut Escolar desaparegué la tardor de 1932, Sanxo continuà exercint aquest paper en nom de l'Associació per la Cultura de Mallorca. L'últim acte en què Sanxo participà a Catalunya en nom de la Joventut Escolar fou el setembre de 1932. Es tractà d'un acte de celebració per la promulgació de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya. Sanxo seguí, al llarg dels anys trenta, la mateixa trajectòria política que Darder, tot impulsant les branques juvenils dels diferents partits republicans que Darder promogué (Mateu Morro, «Joan Sanxo i Tous: esquerra i nacionalisme durant la II República», *Lluc* 719 (gener-febrer de 1985), p. 11). Alexandre Cirici, *El temps barrat*, op. cit., p. 204; 210-211.

⁵⁷ Forteza havia estudiat medicina a la Universitat de Barcelona entre finals dels anys vint i principis dels trenta (*La Nostra Terra* 56 (agost de 1932), p. 328; Bernat Sureda, *L'Educació a les Balears*, op. cit., p. 23-24; Josep Cortès, *Joan Sanxo Tous*, op. cit., p. 20).

⁵⁸ *La Nostra Terra* 55 (juliol de 1932), p. 281, 295; Albert Balcells i Genís Samper, *L'escoltisme català (1911-1978)*. Barcelona: Barcanova, 1993, p. 88.

uns forts lligams de feia temps amb Catalunya i amb el republicanisme català més pròxim al fuisme. El cas d'Alomar era el més significatiu, però també fou important el de Crespí, el de Viñas o fins i tot el de Darder. És ben significatiu que en els dos manifestos principals que es publicaren en el marc dels intents d'agermanament catalano-balear dels anys trenta no hi faltaren les signatures dels principals docents (i també la d'alguns líders estudiantils) que s'involucraren en el moviment fuista. En la llista de patrocinadors i organitzadors catalans del «Missatge als mallorquins», publicada el maig del 1936, hi trobem Joaquim Xirau i Pere Bosch-Gimpera, a banda d'altres professors que col·laboraren estretament amb ells a la Universitat com ara August Pi Sunyer, Joaquim Balcells, Jordi Rubió, Carles Riba, Serra Húnter o Pompeu Fabra.⁵⁹ Aquest últim fou president de Palestra i alhora del Patronat que dirigí la Universitat Autònoma de Barcelona. La resposta mallorquina, titulada «Resposta als catalans», acollí la firma d'exestudiants fuistes com Sanxo Tous, Fuster Mayans, Forteza-Rey, J. Font Tries, B. Rosselló-Pòrcel o P. Serra Pastor; de professors de centres educatius i personalitats diverses que recolzaren la Joventut Escolar, com Darder, Alomar, Crespí, F. de S. Aguiló o J. Capó Valls; i d'escriptors i intel·lectuals que exerciren de professors a la Universitat de Barcelona tot recolzant també el fuisme com Mascaró, Ferrà, J. Estelrich, Alomar i, com no podia ser d'altra manera, el mateix Sbert.⁶⁰ Aquest últim s'im-

⁵⁹ Entre els firmants del manifest, també hi havia els professors metges (amics de Darder) Bellido i els germans Trias Pujol (*La Veu de Catalunya* (21 de maig de 1936), p. 7; (24 de maig de 1936), p. 9; (29 de maig de 1936), p. 7; Josep Massot Muntaner, *Cultura i vida a Mallorca entre la guerra i la postguerra (1930-1950)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1978, p. 54-56).

⁶⁰ *La Publicitat* (14 de juny de 1936), p. 2.

plicà molt en aquests dos manifestos; com, de fet, s'havia compromès en les principals iniciatives favorables a l'enfortiment de les relacions culturals i polítiques entre Catalunya i Mallorca que es donaren al llarg dels anys 30 (creació del Comitè de Relacions entre Catalunya i Mallorca (1934) i de la Comunitat Cultural Catalano-Balear (1936)).⁶¹ Sens dubte aplaudí també les esmentades trobades excursionistes promogudes per la Joventut Escolar i Palestra.

6. Epíleg. La resistència del fuisme sbertista malgrat tot. La Federació Escolar Balear (1932-1936)

El context de progressiva radicalització política que es va viure a Espanya a partir de 1932 no ajudà certament a l'estabilitat de l'hegemonia sbertista dins el conjunt del fuisme, inclòs el catalano-balear. Tampoc hi ajudà, lògicament, la retirada de Sbert i de tota la generació fundacional de la FUE de la primera línia sindical estudiantil a finals de 1931. El 1935 aquest sindicat passà a ser dirigit per sectors socialistes i comunistes. En aquest any el feixista Sindicato Español Universitario (SEU), creat el 1933, ja era clarament la principal força sindical universitària al conjunt d'Espanya. Si bé a Catalunya no va tenir gaire força, en aquest territori autònom seria la nacionalista Federació Nacional d'Estudiants de Catalunya (FNEC) la que s'imposaria sobre el fuisme a partir de 1932. A Mallorca, a més de mantenir-se l'hegemonia catòlica dins el moviment estudiantil durant tota la República, el moviment fuista, que no deixà de tenir una força remarcable, es veié pro-

⁶¹ Josep Massot, *Antoni M. Sbert, op. cit.*, p. 54, 62; Josep Massot, *Cultura i vida, op. cit.*, p. 49, 52.

gressivament amenaçat pel creixent nombre d'organitzacions juvenils fundades per les dretes més reaccionàries.⁶² La desaparició de la Joventut Escolar la tardor de 1932 semblà ser un molt mal auguri pels moviments estudiantils progressistes.

Malgrat tot, el fuisme catalano-balear demostrà una important capacitat de resistència. A Palma, al mes de maig de 1932, quan ja devia ser evident la crisi de la Joventut Escolar, es fundà la Federació Escolar Balear com a federació regional directament afiliada a la FUE i convertida en el principal portaveu balear del sindicalisme estudiantil progressista. Aquesta associació balear acabà absorbint la majoria dels associats de la Joventut Escolar.⁶³ Si bé dins aquesta federació del 1932 hi hagué un predomini polític republicà d'esquerres i laïcista més clar que en la Joventut Escolar (dins la qual tingueren certa força també persones situades en un republicanisme de centre vinculades al mallorquinisme catalanista, com ara Josep Forteza-Rey), no anà mai gaire més enllà del republicanisme reformista (encara que amb un component laic important), i en cert sentit institucionista, que podien representar Darder o Sbert.⁶⁴ Això quedà clar en la continuïtat de l'esperit instructiu que es manifestà a través de la programació de certes activitats culturals que ja havia desenvolupat la Joventut Escolar.⁶⁵

⁶² José A. Cañabete, *Les organitzacions juvenils del règim franquista (1937-1960)*. Palma: Edicions Documenta Balear, 2004, p. 33-41.

⁶³ Fou el cas, per exemple, de Melcior Rosselló, estudiant de la Normal i distingit deixeble de José María Eyaralar.

⁶⁴ Alguns dirigents simpatitzants o militants de la causa republicana d'aquesta federació foren Vicenç Rosselló Pòrcel –germà de Bartomeu–, Maria Duran, Pere Serra Pastor (president de l'entitat el 1934), Pere Capellà Roca, Margalida Rullan, Osvald Puig, Josep Pons Bestard, Miquel Montserrat i els esmentats Melcior Rosselló i Cèlia Viñas (Mateu Morro, «Bartomeu Rosselló-Pòrcel», *op. cit.*, p. 12; Pere Fullana, *Pere Capellà*, *op. cit.*, p. 148-149).

Però sobretot s'evidencià en una activitat nova, que acabà sent l'obra estrella de la federació: les anomenades Missions Pedagògiques. Aquestes Missions foren les que més van identificar aquest sindicat estudiantil amb l'esperit reformista del primer bienni republicà, alhora que amb l'essència del que representà la FUE en l'àmbit d'Espanya fins al 1933. Estigueren patrocinades pel Govern de Madrid amb l'objectiu de donar a conèixer obres artístiques d'interès de tots els àmbits (música, teatre, pintura, literatura...) a les zones rurals del país. Comp-taren amb la col·laboració de la Institución Libre de Enseñanza i de bona part del fuisme. A Mallorca es realitzaren a moltes poblacions sota la direcció de la Federació Escolar i la supervisió d'alguns dels professors de la Normal (probablement no hi faltaren Eyaralar y Viñas). L'èxit d'aquestes Missions a Mallorca fou una de les millors manifestacions del vigor i fermesa del fuisme sbertista mallorquí dels anys 30 alhora que de la integració d'aquest dins la Unió Federal d'Estudiants Hispans.⁶⁶

Tanmateix, no ho fou de la bona relació entre els moviments estudiantils català i balear. No ens consta cap col·laboració catalana en aquestes Missions. A Barcelona, la nacionalista FNEC, que passà a representar tots els estudiants de la Universitat quan guanyà les eleccions sindicals celebrades l'abril de 1932, tallà radicalment (almenys inicialment) no només les relacions amb les FUE de la resta d'Espanya sinó la col·labo-

⁶⁵ Després de tenir la seva primera seu social a l'edifici de l'Institut de segon ensenyament de Palma, llogaren un espai del casal del Foment del Civisme, on pogueren disposar del teatre per a algunes de les seves activitats culturals (*Ibid.*, p. 148). La federació també organitzà una secció de beques destinades a ajudar econòmicament els estudiants més necessitats.

⁶⁶ *Es Saig* (Algaïda) 287 (novembre 2004), p. 34-35; <<http://arcmediterrani.blogspot.com/2010/12/melcior-rossello-i-simonet-lhome-mestre.html>>.

ració en qualsevol iniciativa que partís de Madrid.⁶⁷ Una de les consignes que més feren triomfar els nacionalistes en la campanya per a aquelles eleccions fou precisament que el fuisme i els seus dirigents estaven excessivament amarats de *madrilenyisme*.

No obstant això, i sense que ara puguem entrar en els detalls, la FNEC anà moderant progressivament els seus postulats més antifuistes i nacionalistes. Cal tenir present que aquesta es convertí per llei en l'únic sindicat oficial de la Universitat de Barcelona i, per tant, no deixà d'integrar els mateixos estudiants, inclosos els més convençuts fuistes, que pertanyeren a la FUE catalano-balear fins al 1932. Ja el 1934 Sbert afirmà que «la FUE continuava a la Universitat de Barcelona, però amb un nom diferent, el de la FNEC».⁶⁸ Certament, i malgrat tot, l'obra sindical de la federació que dirigí el líder mallorquí durant el bienni 1930-31 pogué mantenir en part el seu esperit almenys fins a la Guerra Civil.⁶⁹ El sindicat nacionalista, en alguns aspectes fonamentals, com ara el de la posició en relació amb les reformes que s'estaven implantant a la Universitat, acabà assumint el mateix paper que havia exercit la FUE i, per tant, continuà oferint un important suport al govern universitari de Bosch-Gimpera. Per altra banda, procurà recuperar les relacions amb el sindicalisme estudiantil mallorquí, a més del valencià, ara amb l'explícit objectiu de

⁶⁷ En realitat els nacionalistes es presentaren en candidatures de la FUE. Però un cop guanyaren, canviaren radicalment els estatuts de la federació fuista i fins i tot el seu nom. Aquests canvis suposaren, a la pràctica, la liquidació d'aquesta i el naixement d'un sindicat totalment nou.

⁶⁸ Arnau Figueras, *Història de la FNEC*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2005, p. 70.

⁶⁹ Jordi Pomés, «La Universitat de la "concordia"», *op. cit.*

potenciar la unitat dels països de parla catalana. En fou un exemple els actes per celebrar el VII centenari del naixement de Ramon Llull el 1933.⁷⁰ Finalment, i ben sorprenentment, anà obrint-se progressivament al restabliment de relacions amb el moviment fuista de la resta d'Espanya.⁷¹

És molt probable que Sbert hagués pogut influir, almenys en part, en aquest procés d'obertura de la federació nacionalista. Ja hem insinuat que l'incansable líder mallorquí no deixà d'incidir en el món universitari barceloní a través de l'Institut d'Acció Universitària Escolar a partir de 1933. Els seus principals aliats del 1930-31, com el club Xirau, la Residència d'Estudiants, l'associació d'estudiants de Filosofia i Lletres o el mateix govern de la Universitat, continuaren ben vius i fidels a l'sbertisme fins al 1936.

⁷⁰ Alexandre Cirici, *El temps barrat*, *op. cit.*, p. 204; 210-211.

⁷¹ Arnau Figueras, *Història de la FNEC*, *op. cit.*, p. 70, 122, 25; Jordi Pomés, «La Universitat de la "concordia"», *op. cit.*, p. 222-224.

Rebuda entusiasta que els estudiants de Barcelona li fan a Sbert en aquesta ciutat el 7 de febrer de 1930 (Foto AF-AHC).

Antoni Maria Sbert, en un discurs durant la seva etapa com a líder estudiantil.

Emili Darder fou fundador de la Joventut Escolar de Mallorca el 1930.

El poeta Bartomeu Rosselló-Pòrcel fou un dels mallorquins dels anys trenta més compromesos amb el moviment estudiantil que encapçalà Antoni M. Sbert.